

ČLOVEK – LUXUSNÝ VÝTVOR PRÍRODY

TEODOR MÜNZ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

MÜNZ, T.: Man – a Luxury of Nature.
FILOZOFIA, 48, No 1, p. 20.

Although a man has as many basic psychic functions as an animal, the human functions are both more extensive and intensive, tending to atrophy or hypertrophy and appearing in their various mutual combinations. They can be even reversible and antivital. A man is thus a far more disengaged being, his interests reaching far beyond his biological self-preservation. The author disagrees with Darwin's accounting man's activity as a struggle for life. On his view, it was Lorenz who applied a more critical attitude to man's predominantly self-preservation activity, ignoring at the same time his disengagement. The author disagrees also with Nietzsche who eliminated totally one aspect of human activity – feelings of powerlessness, weakness and conviviality, which become apparent in christianity, as well as in socialism, communism and democracy. All that arises from man strives at its assertion, regardless of its biological function. What matters is not to live, but to make the best of one's life.

Vo vývoji vyšších živočíchov vrátane človeka badáme stále menšiu závislosť od vrodeneho, inštinktívneho správania, stále väčšiu odkázanosť na vonkajšok, na skúsenosť, na učenie sa a v dôsledku toho stále väčšiu pestrosť ich činnosti. Súčasne extenzívne a intenzívne ich psychika, ktorá sa na tomto procese podieľa, a stávajú sa spontánnejšími. Určitú strojovitosť, mechanickosť a strnulosť vidíme práve len u inštinktami sa riadiacich živočíchov, kým v správaní vyšších, uvoľnenejších sa prejavuje neistota, nepredvídateľnosť, rizikovosť. Sú viac otvorené vonkajšiemu svetu než prvé.

Korytnačka sa rodí ako hotová, ako stroj, ktorý od svojho narodenia na základe inštinktov pomerne jednoznačne funguje. Šimpanz je od narodenia len polohotový, veľa a dlho sa učí, popri inštinktoch je závislý aj od skúsenosti a na elementárnej úrovni už pracuje a experimentuje, vyrába si nástroje a rozmyšľa. Jeho správanie je rozmanitejšie, objektívne podmienennejšie, omyľnejšie. Je teda otvorenejší než korytnačka. Napokon človek nie je pri narodení hotový v ničom, učí a preučuje sa po celý život, je stále činný, postupuje metódou pokus-omyl, tvorí a pretvára, cibrí svoje myslenie a celú psychiku. Je najempirickejšou, najtvorivejšou a najslobodnejšou, ale aj najomyľnejšou a najotvorenejšou bytosťou, ktorá najľahšie stroskotáva. Kým šimpanz sa aspoň v určitom veku dohotoví a zatvorí, človek sa nedohotoví nikdy, a to nielen ako individuum, ale ani ako druh. Štafetu jeho biologického vývoja prebral jeho duch a jeho dejiny sú márnou túžbou a snahou o dohotovenie, zastavenie sa a spočinutie, o dosiahnutie akýchsi posledných cieľov.

Pritom u človeka by sme sotva našli psychickú vlastnosť, ktorá sa nevyskytuje, hoci aj v menšej miere, aj u jeho predchodcov, prípadne u jemu dnes najbližších živočíchov. Inštinky, city, vnemy, predstavy, fantáziu, pamäť, rozum, reč, mravne analogické správanie, ba aj bontón má aj šimpanz. Ak nemá abstraktné myslenie a vášne, má k nim predpoklady: elementárne konkrétne myslenie a city. Človek je určitou psychofyzickou replikáciou živočíšnej prírody. Fyzicky – hoci niekedy len s pomocou techniky – dokáže previesť všetky

zvieracie úkony, ku ktorým pridáva špecificky ľudské, a takisto je to aj s jeho psychikou. Obidvoje je však u neho nepomerne viac kvantitatívne rozšírené, kvalitatívne prehĺbené, uvoľnené, teda aj bezmerné (vlastne bezmierne), plastické, anulovateľné a excitovateľné, deliteľné a násobiteľné.

Ako tomu rozumieť?

Hoci by človek mal byť odkázaný na inštinky podstatne menej než ziera, a hoci by ich mal strácať, čo by sa dalo predpokladať na základe vysokého stupňa jeho empirickej podmienenosti a vývoja rozumu, akoby ich mal viac než iné živočíchy. Aspoň Lorenz tvrdí, že každý z pojmov, ako sú nenávisť, láska, priateľstvo, hnev, vernosť, náklonnosť, nedôvera, dôvera a iné, "zodpovedá nejakému pudu ako systému", pričom tento pud môže čerpať svoju silu "z fylogenetických alebo z kultúrnych zdrojov" ([1], 11). Ak by však človek aj nemal viac inštinktov než štyri základné, vyskytujúce sa podľa Lorenza v celej živočíšnej ríši, totiž hlad, sexualitu, agresivitu a strach, je podivuhodné, ako uvoľnene, modifikovateľne, bez miery a až sebazničujúco môže nimi narábať. Môže dobrovoľne hladom zomrieť, vzdať sa sexuality na celý život, trápiť sa, že zašliapol mravca, ustráchať sa na smrť hoci aj len pred fiktívnym nebezpečenstvom, no rovnako sa môže na smrť ujesť, upiť, umilovať, môže trýzniť, mučiť a zabíjať príslušníkov vlastného druhu tak ako žiaden iný živočích a môže prežívať rozkoš zo strachu pozieraním a čítaním hororov.

Je pozoruhodné, ako tento tvor, ktorého rozum má vraj nahrádzať inštinky, vie týmto najživočíšnejším prejavom holdovať, ako vie práve rozumom ich činnosť znásobovať, variovať, ako jej vie po celý život otročiť, ako vie táto činnosť zabrať obrovskú časť palety jeho individuálnej i sociálnej aktivity, a to nielen úplne samoučelne, ale dokonca protiživotne, zničujúco. Človek môže pracovať aj proti sebe, za svoje zničenie, a to najviac v oblasti tejto živočíšnosti, ktorú vie vybičovať tak, ako žiaden iný, ním práve pre ňu opovrhovaný živočích. Azda všetky jeho vlastnosti sú funkčne zvrätané.

Ak teda šimpanz ani zďaleka nemôže uvoľnene narábať svojimi inštinkami, ktoré ho ešte stále vedú a ovládajú, držia na uzde a ukladajú mu mieru a systém, tak človek sa už od nich natoľko emancipoval, že on ovláda ich a môže ich potláčať alebo vyprovokovať. A keď ich vyprovokuje, podlieha zase on im, no v inom zmysle než šimpanz svojim. Zlatá stredná cesta, miera a systém, ako je známe, nie sú jeho silnou stránkou. Je to očividne dôsledok vplyvu rozvinutej psychiky, najmä rozumu, ktorý vie svojou vynachádzavosťou inštinktom, vášňam a celému iracionálnu slúžiť a pôsobiť ako uvoľňujúci, dezorganizujúci a chaotizujúci činiteľ. Rozum a rozumová vôľa vedia v momente rozrušiť mechanickú činnosť inštinktu, zábrany, zvyku, všetkého nevedomeného, automatického a celkom ju zneistiť. Rozum je teda dvojsečná zbraň, ako napokon všetko v človeku. A nedá sa povedať, že len nahrádza inštinky. Dispozícia človeka k uvoľnenosti, labilnosti, stroskotateľnosti, hoci aj k sústredenosti, disciplinovanosti, sebaovládaniu a sebariadeniu, vyplýva jednoznačne z jeho ducha, koronovaného rozumom a vzniknutého odkázanosťou na diferencovanú, až protikladnú, neistú, chaotickú, ale aj zákonitú, usporiadanú a jednoznačnú empiriu.

Všimnime si ešte vášne, ktoré sa zvyknú pokladať (Spinoza, Fromm) za čisto ľudskú vlastnosť. Zvíra vášne nepozná. Pozná však city a vášne nie sú nič iné, než silné prjémné city upínajúce sa na určité živé vnemy, predstavy, abstraktné úvahy vynucujúce si zaoberať sa nimi, a tak ich ukájať. Sú teda ľudským špecifikom a ďalším prejavom ľudskej uvoľnenosti, tak ako aj inštinky, s ktorými súvisia. Inštinky strachu – hoci nielen on – nútia horolezca milujúceho nebezpečenstvo a premáhajúceho strach zliezať príkre steny, teda báť sa, no aj víťaziť nad strachom a dokazovať svoju celkovú zdatnosť budí v ňom aj horolezeckú vášeň. Strach tu úplne stratil svoju ochrannú biologickú funkciu, naopak, núti horolezca riskovať život.

Aj ukájaniu vášní, nielen inštinktov, môže človek venovať celý život. Fromm hovorí, že to je vôbec hlavná náplň ľudského života; života, treba dodať, často biologicky a spoločensky

nielen nefunkčného, ba nielen zbytočného, ale priam škodlivého. Pritom inštinky sú aspoň biologicky zakódované a primárne funkčné, kým o vášňach to neplatí, a mohlo by sa povedať, že je šťastím pre život, ak sú biofilné, a nie nekrofilné, ako ich rozdelili Freud a Fromm. Keď však uvážime, aké obrovské je rozpätie uvedomených i neuvedomených vášní, sklonov, vlastností napravo i naľavo od nulového bodu stupnice hodnôt, nekrofilnosť (sadizmus, masochizmus a iné) nám pripadá ako samozrejmy, normálny, hoci nie všeobecný, ale okrajový jav. Ak nekrofilnosť chápeme širšie, ako činnosť oslabujúcu, ohrozujúcu, ničiacu biologickú vôľu k životu, tak potom je človek aj nekrofilný tvor. Nietzscheho rada žiť nebezpečne je zbytočná.

Vážne môžu byť rozmanité preto, lebo predmetov záujmu človeka je nekonečné množstvo. Nie sú to len predmety denného sveta, mikrosveta a makrosveta, ale aj sveta vnútorného, duchovného. Ani o nich sa naskrze nedá povedať, že všetky sú fyziologicky funkčné, ba sú aj protifunkčné, no najviac je azda biologicky indiferentných. Akú biologickú funkciu má dnešná astronómia, kozmogónia, úvahy o Veľkom tresku, ba azda veda vôbec, akú funkciu má leibnizovská otázka: Prečo bytie skôr je, než nie je? Žiadnu. Ukája našu zvedavosť, ktorá dávno prerástla predmety biologickej potreby. Musíme teda konštatovať, že človek je v dôsledku svojej empirickosti, uvoľnenosti a duchovnosti nielen rizikový, zabúditeľný a že ľahko strokotáva, ale že je aj prepychový, luxusový tvor, priam luxusný výtvor prírody. Hýri farbami a šťavami, z ktorých môžu byť mnohé jedovaté pre neho samého. Svojou prebohatou činnosťou a tvorivosťou sa dávno vzdialil od ukájania len svojich biologických potrieb a jeho dnešné "potreby" sú od prvých vo všetkých oblastiach – aspoň v euroamerickej civilizácii – už veľmi vzdialené. Človek dnes už nežije z ruky do úst a pokiaľ áno, tak o tých prípadoch tu nehovorím. Na uspokojení základných potrieb spoločnosti pracuje dnes priamo jej zlomok a ostatní tiež vynakladajú len zlomok svojej činnosti na získavanie prostriedkov pre živobytie. Ich ostatná činnosť je z tohto hľadiska zbytočnosťou, často zábavou, hrou, teda luxusom. Nie však dobrovoľným. Každá nálada, sklon, vášne človeka, každá jeho myšlienka, nápad, objav alebo čo i len predpoklad sa musí realizovať, overiť, núti ho k činnosti, tá k ďalšej a ďalšej, a tak sa jeho život rozvetvuje, bohatne a "luxusnie", tak sa vytvára kultúra ako obrovské javisko jeho činnosti, ktoré si vlečie so sebou ako kočovné divadlo dejinami. Z hľadiska ukájania základných životných potrieb je dnes väčšina samých ľudí zbytočná, luxusná, ako je vôbec luxusný celý dnešný a už aj dávnejší spôsob života človeka. To všetko sa o zvieratách nedá povedať.

Ak teraz konfrontujeme toto stanovisko s Darwinovými názormi, že človek sa vyvinul prírodným výberom a bojom o život, o bytie, existenciu a že tento boj ešte stále prebieha, potom ich musíme prijímať s veľkou rezervou. Darwin hovorí o boji so živou i neživou prírodou, o vzájomnom boji skupín, národov a o boji v ich vnútri. Jeho schéma je jednoduchá: človek, tak ako ostatné živočíchy, sa rozmnožuje oveľa rýchlejšie, než ho príroda dokáže užiť. Dochádza k boju o existenciu, ktorého dôsledkom je prírodný výber. Prežívajú len najschopnejší, ostatní hynú alebo žijoria. Primárne ide teda o potraviny a Darwin nezatajuje, že vychádza z Malthusa. Človek obstál vo vzájomnom boji živočíchov najlepšie a vystúpil najvyššie. Aj jeho duševné a mravné vlastnosti vznikli bojom o život a patria k nemu.

Darwin však vidí, že človek tvorí aj výnimky z pravidla. Hovorí, že hoci civilizácia mu prospieva, rôznym spôsobom aj obmedzuje vplyv prírodného výberu. Tak súciti, z ktorého vyrástlo svedomie a ktorý podporuje súdržnosť, a tak prežitie, zároveň núti zachraňovať slabých a chorých, lebo sa zjemňuje a rozširuje, a pracuje tak proti prírodnému výberu. Ďalej Darwin uznáva význam bohatstva pre nadaných ľudí, ktorí nemusia bojovať o chlieb, ale môžu svoje schopnosti venovať blahu spoločnosti, pripúšťa "primerané hromadenie" bohatstva, no vie aj o "bezcných trúdoch", ktorých však podľa neho nie je mnoho a stále ich ubúda, lebo denne vraj vidíme hlúpych boháčov rozhadzovať svoj majetok. Tvrdí dokonca, že "túžba po cudzom majetku je možno jedným z najtrvalejších inštinktov" ([2], 79), ale nezamýšľa sa nad tým, ako takíto ľudia mohli vzniknúť, ako sa mohli vynoriť Harpagoni, drzgroši, ktorých

celoživotnou náplňou je žiarlivo a vášnivo strážiť svoj majetok a ktorí nemajú s bojom o život nič spoločné, ak, pravda, nehľadíme na to, že mu škodia. Vášne Darwin sotva spomína a nazýva ich inštinkdami.

Slovom, Darwin sleduje len význam určitej ľudskej vlastnosti pre boj o život a nevidí, lepšie povedané nechce vidieť zvratnosť jej funkcie, jej negatívne následky, ktoré má azda vždy a ktoré zvyčajne životu škodia alebo môžu škodiť. Nechce vidieť jej rub, totiž, že sa stáva aj nefunkčnou, samoúčelnou, luxusnou, že sa čo najrozmanitejšie kombinuje s inými vlastnosťami a pracuje proti životu jednotlivca, skupiny, celku. Čím je týchto vlastností viac, čím sú vycibrenejšie, tým viac ohrozuje človek seba samého, tým viac je sebazáhubnejší. Azda každý zisk bol doteraz aj stratou. Darwin nechce vidieť, že rozum, na ktorý kladie najväčší dôraz, človeku umožňuje tisíc druhov život podlamujúcich činností, dnes viac než kedykoľvek predtým. Tak je to aj s inými ľudskými vlastnosťami, na ktoré Darwin poukazuje. Vyvinuli alebo vycibрили sa vraj bojom o život, ale čo znamenajú sekundárne, pre boj proti nemu, to ho už málo zaujíma.

Dospievame teda k paradoxnej situácii, že čím vyššie sa človek v boji o život dostáva, čím viac robí zadost prírodnému výberu, tým je rizikovejší, tým ľahšie stroskotáva, je samovražednejší, a vôbec nie je vylúčené, že jeho "boj o život" sa skončí kolektívnou samovraždou. Závisí to síce od neho, no dispozície k tomu mu podľa Darwina dala príroda, boj o život. Darwin by žasol, keby videl, koľko vojnových a mierových prostriedkov sebazničenia, ktoré boli ešte za jeho čias nemysliteľné, má dnes človek. Smeruje teda vývin človeka len k zachovaniu, vylepšeniu a umocneniu jeho života v intenciách jeho pudu sebazáchovy, ktorý Darwin uznáva? Je to prinajmenšom len jedna stránka veci.

Otázok, ktoré sa vynárajú pri čítaní Darwina, je viac. Boj o život – ak ho prijme – zabezpečil existenciu človeka v podstate už dávno, v praveku. Keď však človek vedel žiť státisícročia v jaskyni, keď v nej mal primeranú kultúru a všetko, čo potreboval, znamená to, že vedel v nej aj prežiť, ako dodnes množstvo zvierat. Prečo ju potom opustil a dospel až k dnešným palácom, ktoré k prežitiu už vôbec nepotrebuje? Možno, že ho z nej vyhnalo preľudnenie, možno, že niečo iné, no rozhodne tu hral veľkú úlohu aj jeho duch, celá jeho psychika, a nielen rozum, psychika, ktorá sa rozširovala, prehľbovala, uvoľňovala, rozlične kombinovala svoje prvky a navrhovala mu stále nové a nové riešenia, ktoré musel realizovať. Lebo čo nové sa zrodí v jeho hlave, to musí prejsť do rúk, celého tela a do skutočnosti, inak je nešťastný. A hnal ho aj jeho vnútorný nepokoj, potreba tvorivosti, jeho neukojiteľná zvedavosť, vášne, zaťatosť naprávať omyly a víťaziť, pretvárať skutočnosť, až dospel ku corbusierovskej architektúre, planckovskej fyzike, heideggerovskej filozofii, hawkingovskej kozmogónii a k iným prejavom svojej životnej hýrivosti. Z celého tohto "boja" ťažil predovšetkým jeho duch, kým telo nebezpečne degenerovalo. Jeho dejiny sú dejinami jeho ducha, vyživania sa jeho funkcií majúcich s bojom o život, ktorý je primárne biologický, málo spoločné. Lebo nejde o žitie, ale o využitie sa.

Na čelo spoločnosti sa vôbec nedostávajú len tí najschopnejší, ani vždy nevítazia v rôznych životných oblastiach, ale sú to často tí najšikovnejší, najprefikanejší, najbezohľadnejší, ktorí však k životu nevyhnutne patria, tak ako aj oní nekrofilí. To preto, lebo človek je uvoľnený a v jeho živote, podobnom zviklanému a zhnitému kolu v mäkkej pôde, sa chcú, lebo môžu, uplatniť všetky jeho zložky bez ohľadu na to, či životu prospievajú alebo škodia, a bez ohľadu na ich mravné hodnoty. Duch ako leptajúci činiteľ v človeku (prírodzene, aj ako sceľujúci, ale tu o tom nehovorím) rozkladal v ňom prírodný poriadok jestvujúci v iných živočíchoch.

Je vôbec otázkou, či sa človek skutočne vyvinul bojom o život, a nie spomínaným uvoľňovaním strnulej psychiky v dôsledku odkázanosti na empiriu, a tým jej zextenzívňovaním a zintenzívňovaním, o čom Darwin vôbec nehovorí.

Triezvejšie sa díva na človeka sto rokov po Darwinovi etológ-darvinista Lorenz, ktorý síce pokladá mutáciu a selekciu za dvoch "veľkých konštruktérov" vývoja, ale o boji o život už ne-

hovorí a u človeka vidí veľké vývojové odchýlky a deformácie. Uvažuje o nich v celom svojom diele a zhŕňa ich predovšetkým v prednáškach *Osem smrteľných hriechov civilizovaného ľudstva*. Zahŕňa medzi ne preľudnenosť, ničenie životného prostredia, konkurenčné boje, citové ochabovanie v dôsledku spohodľňovania života technikou, opúšťanie tradície mladými ľuďmi a iné. Poukazuje napríklad na zhubnosť konkurenčných bojov v súčasnej kapitalistickej spoločnosti a na civilizačné choroby, ktoré plodia, pričom ide len o samoučelnú hrabivosť, o stále väčší zisk, o mať a mať stále viac ([1], 26 a n.). Teda nielen že sú selektívne nefunkčné, ale sú životu škodlivé, hoci konkurenčné súboje, založené na vnútroduhovej, nekrvavej agresivite, majú inak podľa Lorenza aj u človeka veľký pozitívny význam, ako dokazuje vo svojom hlavnom diele *Takzvané zlo*, ale aj inde. Lorenz už vidí, že každá ľudská vlastnosť môže byť nielen pozitívna, ale aj negatívna.

V uvedených prednáškach sa Lorenz pokúša nájsť aj príčiny oných deformácií. Ich spoločného menovateľa vidí v tzv. pozitívnej spätnej väzbe, ktorú prevzal z techniky a ktorá hovorí o reťazi dejov. Nasledujúce ohnisko odovzdáva pri nej energiu aj predchádzajúcemu, čím sa energia systému znásobuje a systém končí sebazničením. Alkoholik pije, lebo mu alkohol chutí, a chuť zväčšuje jeho túžbu po pití. U Lorenza by sme však hľadali vysvetlenie toho, prečo je človek taký, prečo mu selekcia umožňuje takéto protiživotné, sebazničujúce výstrelky. Vyzýva len k zavedeniu záchranej negatívnej spätnej väzby, pri ktorej nasledujúce ohnisko pôsobí proti energii predchádzajúceho. Alkoholik rozumom brzdí svoju vášeň a môže sa vyliečiť. Tak aj celé ľudstvo. Lorenz vidí, že človek nemá vrodené zábrany proti vnútroduhovej krvavej agresivite a že sa môže vyhubiť aj bez nej (napríklad zbavením sa všetkých mravných hodnôt), a preto zvlášť naliehavo a ustavične napomína a varuje. Vôbec si už nerobí ilúzie o tom, že by negatívna stránka vývoja bola len drobným kazom pozitívnej stránky. O uvoľnenosti človeka však nehovorí ani on.

Myslím, že k pochopeniu človeka sa viac priblížil Nietzsche zavrhujúci síce darvinovský boj o život, no stále ešte koketujúci so selekciou, na ktorej vybudoval svoju teóriu panskej morálky a nadčloveka. Ale vskutku sa len priblížil, lebo sám si svojimi predsudkami zahatal možnosť pochopiť problematiku hlbšie. Výstižne poukazuje na to, že podstatou aktivity človeka nie je pud sebazáchovy. To je naozaj také zúženie ako chcieť zredukovať človeka na bytosť vyrábajúcu nástroje. Dnešná veda už o ľudskom pude sebazáchovy nehovorí. A Nietzsche pokračuje: "V prírode nevládne bieda, ale nadbytok a mátnotnosť, dokonca až nezmyselná. Boj o bytie je len *výnimkou*, dočasnou reštrikciou životnej vôle. Veľký i malý boj sa všade točí okolo prevahy, okolo rastu a rozširovania, okolo moci, vôle k moci, ktorá je práve vôľou života" ([3], 27). Životné potencie sa podľa Nietzscheho chcú prejaviť, vyžiť, a to často aj na úkor sebazáchovy, ktorú človek občas riskuje, ba aj obetuje.

Potiaľ možno s Nietzscheom iba súhlasiť. Spomeňme si na onoho horolezcu, ktorý chce uplatniť svoju vášeň, svoju moc, chce zvíťaziť, hoci riskuje aj život. Pritom ide o zábavu, o prekypujúcu životnú energiu nultajúcu k činu. Človek je aj preto rizikový, lebo je riskujúci tvor. Ale to je len jedna jeho polovica. Nejde mu len o vyžitie sa tých funkcií, vášní, záujmov, sklonov, ktoré utvrdzujú jeho silu, tvorivosť, priereznosť, nejde mu len o rozširovanie moci, o umocňovanie, ale aj naopak, o utvrdzovanie a prejavovanie svojej "ne-moci", o obmedzovanie, odmocňovanie sa. Človek má v sebe aj tento pól. Jeho pocity malosti, trstiny vo vetre, hriechnosti, viny, fútnosti, jeho poddajnosť, potreba pokánia, odpustenia a odpúšťania, zlé svedomie a mnohé iné sú rovnako reálne ako pocity sily, útočnosti, tvrdosti, bezohľadnosti – aby som poukázal na krajnosti – a chcú sa rovnako uplatniť ako ony. Lebo, opakujem, človekom hýbe všetko, čo sa v ňom vytvorí, či už z takých, alebo onakých dôvodov, či ide o hlboké pravdy, alebo o predsudky, povery, a všetko si nachádza svoje formy uplatnenia. Ľudská uvoľnenosť a protirečivosť naplodila toho už v dejinách veľmi mnoho a nikto nevyšli, čo všetko už človekom hýbalo a hýbe. To konštatujem zase bez ohľadu na mravnosť, o ktorej bude ešte reč.

Človekom teda nehýbe len vôľa k moci, ale aj vôľa k bezmoci, ak, pravda, nezahŕňame pod prvú aj druhú, lebo aj ona sa chce prejavíť a získať tak "moc". A tu sa ukazuje Nietzscheho obmedzenosť. Azda celý tento druhý pól zo života človeka vystrihol a odhodil, lebo mu nepasoval do jeho koncepcie života ako vôle k moci a jej rozširovaniu. Je vôbec pozoruhodné, akými veľkými vystrihovačmi zo života sú práve filozofi života. Schweitzer vystrihol z neho celý pól jeho sebaničenia, nevyhnutnú medzidruhovú agresivitu, na základe ktorej jedno žije zo smrti druhého, a tak vybudoval svoju etiku úcty k životu. Blondel zase vystrihol z novovekého života všetko, čo sa nehodilo katolicizmu, a zostal mu okyptený skelet človeka spínajúci ruky k bohu.

Tak aj Nietzsche, ktorý sa vrhol na židovsko-kresťanskú mravnosť prízvukujúcu uvedené cnosti bezmoci, čím vraj oslabuje vôľu k moci, a stáva sa tak neživotnou a protiživotnou. Nietzsche nechcel vidieť, že táto mravnosť sa vynorila už dávno pred Kristom v iných kultúrach, napríklad v buddhizme, ktorý Nietzsche dobre poznal, a že Kristus tu takmer nepovedal už nič nového. Zásadu neodporovania zlému hlásal už Lao'c pol tisícročia pred ním. Len židovskou rafinovanosťou a podvodmi sa Nietzsche pokúšal vysvetliť to, čo je jedným z hýbadiel euroamerickej civilizácie už dve tisícročia a čo sa vrylo do jej života tak, že to už preskočilo, ako Nietzsche sám konštatuje, aj do iných hnutí, že to infikovalo heslá Francúzskej revolúcie, socializmus, komunizmus, ba aj demokraciu a iné. Prečo mala táto "otrocká morálka" takú silu, prečo porazila pôvodnú "panskú morálku" životných aristokratov, ktorí sa na veľký žiaľ Nietzscheho stále viac tratia zo scény dejín a ktorých chce svojou filozofiou on, Zaratuštra, vzkriesiť k životu? Bol to všetko skutočne len dôsledok farárskeho podvodu, ktorým Nietzsche podľa vzoru osvietených materialistov vysvetľoval vznik kresťanstva, alebo tu išlo o nezadržateľný nápor určitých psychických stavov v človeku, ktoré sa chceli a museli realizovať so všetkým príslušenstvom, tak ako jeho túžba lietat'?

Protiživotné sú samé niektoré životné funkcie, ich prekypovanie a zvrtnosť, a nie morálka. Amoralista Nietzsche, ktorý si zakladal na tom, že vôbec prvý nastolil otázku pôvodu mravnosti, túto otázku vôbec nerozriešil. Človek je uvoľnená bytosť, jeho život prekypuje všetkými smermi, no zároveň je aj spoločenský tvor, a preto sa musí práve on, ktorého "individuálny princíp" (Schopenhauer) sa prejavuje najviac, obmedzovať. Obmedzuje sa mravnosťou, ktorá mu vo vzťahu k druhému človeku ukladá direktívami, normami, príkazami určité sebazapieranie. Len obmedzovanie príliš rozkonáreného individuálneho života, ktorý môže škodiť druhým, umožňuje spolužitie. Bez neho by vznikla hobbesovská vojna všetkých proti všetkým a ak by ľudský život úplne nezanikol, tak by len živoril a nedosiahol všetko to, čo môže. "Otrocká morálka" je teda potrebná v záujme života, vytvoril ju sám život a nie je spiknutím Židov, akoby prišlých z Marsu, proti pozemskému, "panskou morálkou" ovládanému životu. Práve ona stavia hranicu a mieru rozbuženým životným funkciami, ktoré sa môžu zvrátiť a stať protiživotnými. Ale len niektorým, tým najzávažnejším. Nášho horolezca sa vôbec nedotýka.

Mravnosť teda tiež eliminuje určité životné prejavy a poukazuje na to, že v živote je toho primného, že naplodil nielen čosi zbytočné, ale aj škodlivé, čo treba krotiť, prípadne odstrániť. Pravda, len v určitom živote a za určitých okolností. Je mnoho mravností a sú si aj protichodné. Mravnosť je teda sebakorektúra určitého života, utvrdzovanie toho, čo v ňom má byť, proti tomu, čo je. Život ako keby vedel, že je na scestí, a usiluje sa dostať na správnu cestu, lebo život chce predovšetkým žiť.

LITERATÚRA

- [1] LORENZ, K.: 8 smrteľných hriechů. Praha 1990.
- [2] DARWIN, CH.: O pôvodu člověka. Praha 1970.
- [3] NIETZSCHE, F.: Radostná věda. Praha 1991.